

fig. 1. Johann Conrad Barchusen

92 J. C. Barchusen

Barchusen 1666-1723

De eerste Utrechtse chemie-hoogleraar
Johann Conrad Barchusen,
werd 300 jaar geleden geboren

J. W. VAN SPRONSEN

Nadat de iatrochemicus *Franciscus Sylvius de la Boë* (1614-1672), als medisch hoogleraar te Leiden ongetwijfeld college in de chemie gegeven had, werd in 1669 *Carel de Maets* tot eerste officiële chemie docent benoemd. Deze medicus, die in 1672 gewoon hoogleraar in de chemie werd, was in 1668 privaat docent in Utrecht geweest, doch naar Leiden gegaan onder andere omdat er in Utrecht geen laboratorium voor hem beschikbaar kwam. Het duurde tot 1694 voor er in Utrecht weer chemie-college werd gegeven. Toen werd de arts *Barchusen* als privaat-docent toegelaten, die direct nadat hem in 1698 het eredoctoraat in de medicijnen werd verleend, tot lector werd benoemd. In 1703 werd hij buitengewoon hoogleraar en is dat gebleven tot zijn dood in 1723.

Johann Conrad Barchusen (hij noemde zich ook wel *Barckhausen*), (fig. 1) werd geboren op 16 mei 1666 in Horn, een plaatsje bij Detmold aan de voet van het Teutoburger Wald. Op zeventienjarige leeftijd verliet hij zijn geboortestad om scheikunde en farmacie te gaan studeren

aan de hogescholen van Berlijn, Mainz en Wenen. Het lag in de bedoeling van *Barchusen* zich na zijn studie te vestigen als apotheker in zijn geboortestad. Daar hij daarin niet slaagde, reisde *Barchusen* eerst door Hongarije en daarna naar Italië, om in dienst der Venetianen, die evenals de Oostenrijkers en de Polen in 1684, onder bescherming van de Paus, de Heilige Liga gesloten hadden, als arts de strijd tegen de Turken mee te maken. Na deze periode in zijn leven kwam *Barchusen* zoals we reeds zagen naar ons land, waar hij aan de Utrechtse Universiteit chemie ging doceren. Voor *Barchusen* kwam reeds spoedig een laboratorium beschikbaar, nog voordat hij lector werd. Dit 'Laboratorium Chemicum' werd gevestigd op het bolwerk bij de hortus, genaamd Zonnenburg, in de kelders van de huidige Sterrenwacht. Een beschrijving van het instrumentarium dat de chemiedocent tot zijn beschikking had, gaf hij in zijn in 1698 verschenen *Pyrosophia* (fig. 2), de eerste druk van de in 1718 uitgegeven 'Elementa Chemiae'. Aldaar is ook een prent van de laboratoriumzaal opgenomen (fig. 3). Zijn 'Vuurleer' was een leerboek dat *Barchusen* ongetwijfeld voor zijn college zal hebben gediend. Achterin het werk treft men een programma aan, waaruit blijkt dat van 1695 tot 1697 zowel praktische demonstraties als colleges zijn gegeven. Aan de tweede druk gaf de schrijver een rationelere naam: *Elementa Chemiae*. Dat *Barchusen* op de hoogte van de wetenschap uit zijn tijd was blijkt behalve uit zijn eigen boeken ook uit zijn omvangrijke bibliotheek. Deze, nu door de Utrechtse Universiteitsbibliotheek beheerde wetenschappelijke privé-bibliotheek, bestaat uit meer dan 150 folianten.

Welk experimenteel werk *Barchusen* zelf verricht heeft, is moeilijk na te gaan, evenmin wie precies zijn studenten waren. Aangenomen moet worden dat alleen a.s. medici en farmaceuten belangstelling voor de scheikunde hadden. Promovendi heeft hij in ieder geval niet gehad.

Over zijn theoretische inzichten weten we meer, niet alleen uit zijn boeken, doch ook uit zijn intrede, getiteld 'De antiquitate chemiae', die hij publiceerde in zijn in 1703 te Utrecht uitgegeven 'Acroamata'. In zijn leer is *Barchusen* eigenlijk iatrochemicus d.w.z. in wezen aanhanger van *Paracelsus* (1493-1541), die de chemie, zowel de anorganische als de organische, ondergeschikt maakte aan de geneeskunde. *Barchusen* was daarbij aanhanger van de affiniteitsleer die o.a. door zijn tijdgenoot *Wilhelm Homberg* (1652-1715), van een numerieke basis werd voorzien. In zijn boek 'Acroamata' leren we *Barchusen* als criticus van bestaande meningen kennen. Hij trok o.a. te velde tegen de verbrandingsleer van de bekende Engelse chemicus *John Mayow* (1641-1679), waarin deze de twee soorten gas die zich in de lucht bevinden, karakteriseerde. Ook becritiseerde hij de zuur-base-theorie van *Sylvius*, volgens wie vele reacties tot dit type zijn terug te brengen.

Nadat *Barchusen* in 1723 overleden was, nam *Christiaan Bernhard Albinus* (1696-1752), die kort tevoren tot hoogleraar in de medicijnen was benoemd, de lessen in de chemie over en maakte gebruik van het laboratorium dat in 1725 of 1726 werd verplaatst naar de Lange Nieuwstraat achter de nieuwe hortus, waar het als 'Theatrum

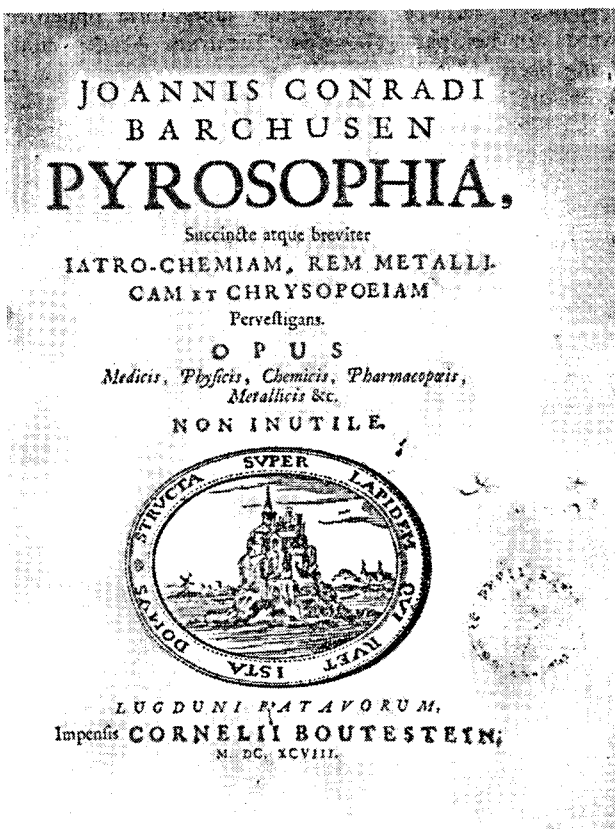
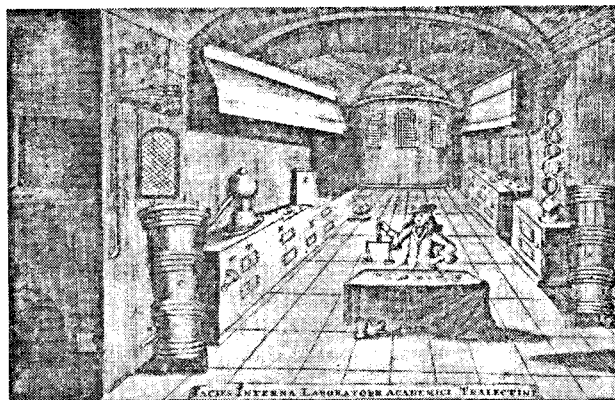

fig. 2. Titelblad 'Pyrosophia'

fig. 3. Laboratorium van Barchusen

Chemicum', tezamen met andere laboratoria onderdeel werd van het pas gebouwde 'Theatrum Academicum'. Lang heeft *Albinus* geen colleges gegeven. Zij werden in 1726 overgenomen door *Evert Jacob van Wachendorff* (1703-1758), die pas in 1742 tot hoogleraar in de geneeskunde, botanie en chemie werd benoemd.

Werken

Barchusen, J. C., *Pyrosophia, succincte atque breviter Iatro-Chemiam, Rem metallicam et chrysopoeiam*, Leiden 1698

Barchusen, J. C., *Elementa chemiae, quibus subjuncta est confectura, Lapidis philosophiae imaginibus Repraesentata*, Leiden 1718

Barchusen, J. C., *Historia Medicinae*, Amsterdam 1710

Barckhausen, J. C., *Pharmacopoeus synopticus, plerasque medicarum compositiones ac formulas*, Frankfurt 1690; 2e ed. Utrecht 1696; 3e ed. Leiden 1698

Barchusen, J. C., *De Medicinae origine et progressu. Dissertationes in quibus Medicorum*, Utrecht 1723

Barchusen, J. C., *Acroamata, in quibus complura ad Iatro-Chemiam atque Physicam spectantia, Jocundarum varietate explicantur*, Utrecht 1703

Barchusen, J. C., *Compendium Ratiocinii chemici more Geometrarum Concinnatum*, Leiden 1712

Litteratuur

Cohen, E., *Chemisch Historische Aanteekeningen XVIII, De chemie te Utrecht in den loop der eeuwen I*, *Chem. Weekblad* 38, 299 (1941)

Kerakamp, G. W., *De Utrechtse Universiteit 1636-1936*, Utrecht 1936, deel I, p. 208

Hannaway, O., *Early University Courses of Chemistry*, Thesis, Glasgow University 1965

Banga, J., *Geschiedenis van de Geneeskunde en van hare beoefenaren in Nederland*, Leeuwarden 1868, p. 718

Boekzaal der geleerde werelt XVII, p. 505 (1723)